

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ
TÜRK TARİHİ ANABİLİM DALI
GENEL TÜRK TARİHİ BİLİM DALI

KIRIM’DA ÇIKAN İLERİ DERGİSİ (1928-1930 YILLARI)

Yüksek Lisans Tezi

MERT KILIÇ

İstanbul, 2023

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ
TÜRK TARİHİ ANABİLİM DALI
GENEL TÜRK TARİHİ BİLİM DALI

KIRIM’DA ÇIKAN İLERİ DERGİSİ (1928-1930 YILLARI)

Yüksek Lisans Tezi

Mert KILIÇ

Danışman: Prof. Dr. Ahmet KANLIDERE

İstanbul, 2023

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	I
ÖNSÖZ.....	III
ÖZET	IV
ABSTRACT.....	V
KISALTMALAR	VI
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

İLERİ DERGİSİ (1926-1930)

1.1. Derginin Serüveni.....	10
1.2. Derginin Yazar Kadrosu.....	15
1.2.1. Osman Akçokraklı (1878-1938).....	16
1.2.2. Ümer İpçi (1897-1955).....	17
1.2.3. Altanlı (1898-1976).....	19
1.2.1. Cemil Seydamet (1903-1977)	21
1.2.2. Abdullah Dermenci (1905-1976).....	23
1.2.3. Ziyadin Cavtöbeli (1905-1991).....	25
1.2.7. Kerim Camanaklı (1905-1965).....	28
1.2.8. Diğer Yazarlar.....	29

İKİNCİ BÖLÜM

DERGİNİN İÇERİK ANALİZİ

2.1. Milliyetçi Eğilimle Mücadele	31
2.2. Latin Alfabesine Geçiş.....	44
2.3. Din Karşıtı Propaganda.....	58
2. 4. Kolhozlar Hakkında.....	68
2.5. Milli Fırka'nın ve Ceditçi Mirasın Reddi.....	75
2.6. Rus Kültürünün Özendirilmesi	77
SONUÇ.....	80
BİBLİYOGRAFYA	85
İLERİ DERGİSİNDEKİ MAKALELER (KRONOLOJİK).....	88
İLERİ DERGİSİNDEKİ MAKALELER (YAZAR ADINA GÖRE)	109

İLERİ DERGİSİNDEKİ MAKALELER (KONULARINA GÖRE).....	128
İLERİ DERGİSİNDEN SEÇME MAKALELER.....	135

ÖNSÖZ

Türk dünyasının düşünce tarihine duyduğum meraktan ötürü yüksek lisans çalışmamda bu alanda bir boşluğu doldurmak istiyordum. Ayrıca Kırım Türklüğüne de ayrıca ilgi duyuyordum. Bunun üzerine danışman hocam Ahmet Kanlıdere'yle fikirlerimi paylaştım ve hocamın vasıtasıyla Kırım Tatar Milli Meclisi'nin Türkiye temsilcisi olan sayın Zafer Karatay ile tanıştım. *İleri* dergisine dikkatimi çeken de sayın Zafer Karatay oldu. Çalışmalarım ilerledikçe bunun ne kadar isabetli bir karar olduğunu anladım.

Araştırmaya başlarken, en büyük motivasyonum, erken dönem modern Kırım tarihi ile ilgili yapılan çalışmaların kıtlığı ve bu çalışmanın literatüre katkı sağlayacağına olan inancımdı. Ancak derginin sayılarını temin etme noktasında büyük bir güçlük yaşadım. Dergiye Tahir Kerim'in kişisel arşivi sayesinde erişebildim. Maalesef, bu koleksiyonda derginin Arap harfleriyle yayımlandığı ilk döneminde çıkan sayılardan çoğu noksan. İlk 20 sayısından sadece 4. sayısı mevcuttur. Dolayısıyla, Arap harfli kısımdan da yararlandım da Latin harfleriyle çıkan 1929-1930 yılları üzerinde yoğunlaştım. Zaten bu kısım da 400 sayfayı aşan bir hacimdedir ve bunun aktarılıp incelenmesi epey bir zaman aldı.

Bu tezin ortaya çıkmasındaki yüksek katkıları, yönlendirmeleri, bilgi ve tecrübelerini benimle paylaşmaları sebebiyle kıymetli hocam Prof. Dr. Ahmet Kanlıdere'ye özellikle saygılarımı ve teşekkürlerimi sunarım. Dergi ile tanışmama vesile olan ve kaynaklara ulaşmamda yardımcı olan sayın Zafer Karatay'a teşekkür ederim. Ayrıca, başta *İleri* olmak üzere, kişisel arşivinde yer alan dönemle alakalı birçok vesikayı benimle paylaşmaları ve yardımları dolayısıyla sayın Tahir Kerim'e teşekkürü borç bilirim. Son olarak, maddi ve manevi destekleriyle her zaman yanımda olduklarını hissettiren kıymetli anneme, amcam Ayhan Kılıç'a ve kıymetli dostum Zeynep Şevval Seydan'a teşekkür ederim.

ÖZET

İleri, Mart 1926 ila Ağustos 1930 yılları arasında Kırım’da yayınlanmış, geniş bir içerik yelpazesine sahip siyasi, içtimai ve edebi bir dergidir. Kırım’ın Sovyetleşme sürecinde yönlendirici işlevi dolayısıyla bilhassa önemlidir. Derginin içeriği ve yazar kadrosu, Sovyet hükümetinin politikaları mucibince zaman içerisinde bir değişime uğramıştır. Derginin, ilk iki yılına ait birçok sayının noksan olması dolayısıyla 1926 ve 1927 yılına ait sayıları incelememizin dışında tuttuk; yalnızca 1928-30 yılları arasındaki dönemi ele aldık. Zaten bu kısım da oldukça büyük bir hacimdedir. Derginin bilhassa ikinci dönemi, Sovyet hükümetinin aldığı kararların propagandasının yapıldığı bir hale evrilmiştir. Alfabe değişikliği, sovhöz ve kolhozların yaygınlaştırılması gibi birçok toplumsal ve siyasi meseleyi yakından takip etmiş, Sovyet hükümetinin aldığı kararlar doğrultusunda bu hususlarda yayınlar yapmıştır. Bunun yanı sıra, milliyetçilik ve din ile de aktif bir şekilde mücadele edilmiş, milliyetçi fikir adamları ile din adamları hedef haline getirilmiştir. Toplumsal hayattan silinmesi için birçok propaganda metni neşredilmiştir. Bunun yanı sıra, dergide bir devri sabık yaratılmış, Milli Fırka ve Veli İbrahim dönemi karşı devrim ile ilişkilendirilmiştir. Kırım’daki Ceditçi miras da reddedilmiş ve burjuva ile ilişkilendirilmiştir. Çalışmada dergide yoğun olarak ele alınan konuların değerlendirmesi yapıldı. Ayrıca derginin aktif görev alan yazarlarının, biyografileri ve fikirlerini ortaya çıkartılmaya çalışıldı. Dergide yer alan bazı makalelerin metni ek kısımda sunuldu.

Anahtar Kelimeler:

Kırım matbuatı, Ceditçilik, Sovyetleştirme, Cemil Seydamet, Veli İbrahimov, Kırım Tatar aydınları

ABSTRACT

İleri is a political, social and literary journal published in Crimea between March 1926 and August 1930. It is particularly important due to its guiding function in the Sovietization process of Crimea. The journal's content and editorial staff changed over time in accordance with the policies of the Soviet government. Because many issues from the first two years of the magazine were missing, we excluded the 1926 and 1927 issues from our review; We only discussed the period between 1928-30. This part is already quite large in volume. The journal closely followed many social and political issues such as the change of the alphabet, the expansion of sovkhozes and kolkhozes, and published on these issues in line with the decisions taken by the Soviet government. In addition, nationalism and religion were actively fought, and nationalist intellectuals and clergy were made targets. Nationalism and religion were tried to be discredited. Nationalists and religious figures were targeted. Many propaganda texts were published to erase them from public life. In addition, the past was judged. The Milli Fırka and the Kurultay period were associated with counter-revolution. The Jadidist legacy in Crimea was also rejected and associated with the bourgeoisie. In the study, the topics covered extensively in the journal were evaluated. In addition, an attempt was made to reveal the biographies and ideas of the active writers of the magazine. The texts of some articles in the journal are attached.

Keywords:

Crimean Press, Jadidism, Sovietization, Cemil Seydamet, Veli İbrahimov, Crimean Tatar intellectuals

KISALTMALAR

<i>a.g.e.</i>	: Adı geen eser
<i>a.g.m.</i>	: Adı geen makale
<i>a.g.t.</i>	: Adı geçen tez
bkz.	: Bakınız
c.	: Cilt
ev.	: Çeviren
ed.	: Editör
haz.	: Hazırlayan
s.	: Sayfa
yay.	: Yayın
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birlięi